

Summary

The article raises the problem of time “compression” as poetic method in Lesya Ukrainka works taking the dramas “Lawyer Martian” and “In the Forest” as an example. The phenomenon of time has multidimensional detection. Noteworthy semantics of images of hourglass and sundial, usage of moving of cultural facts from past and future in the “time of the work”. Semiosphere and codification of texts shows specific style of Lesya Ukrainka which contains cultural conception synthesis of several centuries.

Keywords: bifurcation, semiotics, Renaissance, Baroque, Neo-classicism.

УДК 821.161.2-93

Куца Л. П.,
кандидат філологічних наук,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ГРА ХРОНОТОПІВ У ПОВІСТІ ІВАНА АНДРУСЯКА “ВІСІМ ДНІВ ІЗ ЖИТТЯ БУРУНДУКА”

Проблема часопростору є досить перспективною у царині дослідження творів дитячої літератури, оскільки торкається якнайширшого спектру поетики, починаючи від жанру і аж до проблеми читацької рецепції. Повість “Вісім днів із життя Бурундука” уже своїм заголовком “заохочує” до її аналізу саме під таким кутом зору. У ньому І. Андрусак посилає читачеві “перший сигнал”, “створює потрібну йому енергетично-психологічну хвилю очікування, сприйняття зображуваного, дає емоційний та інтелектуальний старт” [4, 164].

XXI століття відкриває нові тематико-стильові модифікації дитячої художньої прози, незважаючи на глибинну традиційність образу дитини, особливо дитини незвичайної, здібної, талановитої. Новою у контексті висловленого постає, безумовно, парадигма дитинства, ставлення сучасної дитини до свого буття у родинному колі і у школі. Звертаючись до жанру шкільної повісті, І. Андрусак не тільки виводить переживання часу і простору із сфери несвідомого у царину свідомості, а на перехресті традицій творить нову дійсність, яскраво забарвлену сьогоденням. У детальному аналізі “співпраці” хронотопів у названому вище художньому творі, особливостей хронотопного мислення сучасного письменника полягає **актуальність статті**.

Прочитання повісті “Вісім днів із життя Бурундука” крізь призму хронотопної теорії видається нам досить результативним ще й тому, що автор із твореного ним художнього світу сучасності свідомо чи несвідомо звертається до майбутнього. Так, осмислюючи ключові поняття про час, Н. Копистянська писала: “Сучасність окреслює звернення до майбутнього, вона породжує бажання сподіватися на прийдешнє як на добро, яке поки не існує, але могло би існувати, і викликає тривогу про те, яким страшним може бути близьке чи далеке майбутнє, якщо не змінити теперішнє” [4, 38–39]. Звідси час у дитячій літературі має естетичну, пізнавальну, а також і виховну мету. Важливим аспектом дослідження часу і простору в художньому творі є виокремлення домінантних хронотопних зв'язків,

особливо “співпраця хронотопів” (З. Тураєва). Саме такий підхід до аналізованого тексту визначає **мету** пропонованої статті.

У повісті “Вісім днів із життя Бурундука” художньо умотивована одіссея сучасної дитини, яку у школі “мордують уроками”, так що навіть таким талановитим, як головний персонаж п’ятикласник Івась Бондарук, приходить “викручуватись”. Вмовити йому на “щось” батьків – “фантастика”, тому завжди “найкращі мрії розбиваються об дрібну банальщину” [1, 26]. Для учнівського колективу наш герой просто “заучка”, “Бурундук”, який, за власним прогностично-песимістичним баченням, так і ніколи не стане Іваном Івановичем. Все-таки цей трагізм (Івась не жив, а “скнів”) компенсується у творі іронією, радісною для юного читача реальністю, яка великою мірою забезпечує успіх творові. Іронія набуває у ньому самостійного модусу художності.

Справжньою інтригою у контексті “скіння” головного персонажа над підручниками стає розповідь бабусі про “зніще” (останнє дуже маленьке яйце, “зносок”, який наприкінці літнього сезону знесла курка). Момент віднайдення Івасем курячого зноса у бабусиному курнику – це, за означенням М. Бахтіна, “час випадку” – “специфічний час втручання ірраціональних сил у людське життя” [2, 242–243]. Зацікавлення хлопчика зносом – вже початок “міфологічного часу” (А. Лосєв), його переплетення з часом реально-побутовим у житті героя. В уяві Івася зніще стає порятунком у безвихідному становищі – зі зніща можна для себе вивести антипка чи щезника, який допомагатиме йому у стосунках з батьками, вчителями і особливо однокласниками. Але це зніще, за розповіддю бабусі, треба сім днів під лівою пахвою вигрівати, і – що найважливіше – ні з ким не розмовляти. Отже, йдеться про чітко окреслений час – сім днів.

У повісті “Вісім днів із життя Бурундука” поєднуються, переплітаються, накладаються один на одного хронотопи авторський, персонажні, індивідуальні хронотопи уявних майбутніх реципієнтів твору. Формується своєрідна “гра” хронотопів, підпорядкована розкриттю ідейного змісту повісті. Очевидним є те, що авторський часопростір – часопростір реального письменника Івана Андрусика – вкраплюється у тканину повісті легкими автобіографічними реаліями. Автор подає певні деталі зовнішнього і внутрішнього портрета свого героя, у яких його власні портретно-біографічні рисочки. Так, Івась “таки трохи товстенький”, “шокастий”. Він зізнається: “...алгебру-геометрію не дуже люблю, мені більше мова-література подобається” [1, 8]; “дванадцятка з літератури й одинадцятка з історії – мої стабільні оцінки” [1, 13]. Письменник вкладає в уста свого героя майже зрілі (чи не власні Андрусикові?) роздуми над присутністю прекрасного у всьому: “А краса – вона скрізь краса, навіть в алгебрі щось від неї є” [1, 10]. До авторського хронотопу дослідники відносять час і обставини написання твору, авторську концепцію часу, яка реалізується у прямих висловах, сюжетних епізодах, настрої, іронії, окресленні часової перспективи. Стосовно “Восьми днів із життя Бурундука” особливо промовистим є час написання твору: “28.12.2009 – 04.01.2010”, тобто **вісім днів** (виділення наше – Л. К.).

Адресат повісті, до якого звертається з перших рядків Я-оповідач (Івась) – це кожен, хто читатиме твір. Він – такий же школяр, розв'язує одні й ті ж лінійні рівняння, має у школі прізвисько, хоче звернути на себе увагу. Важливим пунктом порозуміння персонажа повісті із уявним співрозмовником стає ймовірна присутність в останнього “капосної молодшої сестрички чи капосного молодшого братика”, які приносять йому “купу проблем”. Так відбувається проникнення Я-оповідача у хронотопи майбутніх юних реципієнтів твору та встановлення духовної єдності з їхнім життям і внутрішнім світом. Якщо узагальнювати хронотопи персонажів повісті, то це калейдоскоп часопросторів людей різного віку – аж до далеких предків нашого головного героя.

У призмі обраного хронотопного підходу простежуємо дві нерозривні і взаємозалежні категорії – час і простір. Зрозуміло, що час повісті відображується у просторі, а простір – у часі. Простір “Вісім днів із життя Бурундука” цілком адекватний життєпису сучасного школяра Івася: дім, школа, село, у якому живе бабуся головного персонажа. У хронотопному вимірі твору домінує часова складова. Час виступає порівняно ускладненішою категорією, навіть коли трактувати “Вісім днів із життя Бурундука” у контексті традиційного жанру шкільної повісті. З плином часу поглиблюється психологізм повісті, увиразнюється індивідуалізація персонажа, посилюється напруга у зображенні його стосунків із оточенням. Врешті-решт реалістичний, побутовий час твору ускладнюється виходами у часи міфологічні та сакральні (за О. Червінською, “сакропростори”).

Зрозуміло, що усі перелічені часопростори повісті поєднуються в образі головного персонажа Івася, адже в його особі – зв'язок усіх поколінь, про які йдеться у творі (батьки, бабуся, бабуся бабусі). Більше того, через нього відбувається “вихід” дії твору у вищі духовні сфери (“той світ”, “янгол-охоронець”). Місце проживання родини Бондаруків, тобто простір повісті, невизначений, оскільки реальні топоніми тут відсутні. Але автобіографічність твору наводить на думку, що зображене відбувається, очевидно, на Івано-Франківщині, тобто батьківщині самого Івана Андрусяка.

Подієвий час твору – кінець жовтня. Але найдавніший час – у розповідях бабусі (“тоді”, “колись”, “давно”), які формують ретроспективні мініхронотопи. Доцільно навести тут наукове спостереження про те, що “ретроспективна чи напівретроспективна побудова посилює психологізм. Уже саме введення або не введення ретроспекції як роздумів, спогадів, осмислення свого буття і суспільства характеризує персонажа, його еволюцію. Характеризує це і автора...” [4, 207]. Варто говорити і про концепт пам'яті як фрагментарний хронотоп. Власне він відіграє у творі вирішальну роль. Розповідь бабусі пронизують дві інтриги, які значно розширюють хронотоп, актуалізуючи уяву Івася – вона побуває тепер у так званому множинному хронотопі. Перша інтрига пов'язана з Яковихою Михайлюковою, у якій із зніща “вилупилося щось таке – ні чоловік, ні пес... Від людей воно бокувало...” [1, 19]. “Воно” стерегло курчат так, що жодне з них не пропало. Івася цей епізод дуже заінтригував, оскільки він вирішив використати чудодійну силу отого “воно” у своїй шкільній безвиході. Бабуся уточнює: “Він за курчатами дивився, бо його

квочка вивела. А коли людина виводить, то він нібито людині на цьому світі у всьому допомагає...” [1, 19]. Далі вона міркує: “...А що буде на тому світі, то хіба Бог святий зна...”. Але уточнення Івась уже не чув, бо ні для батьків, ні тим більше для вчителів ця проблема – “що буде на тому світі” – ніколи не поставала. Друга інтрига значно поглибила його зацікавлення зніщем: йшлося про бідного чоловіка, який за допомогою чортика несподівано, за рік-два, вибився у такі багачі, що велику хату звів, землі накупив тощо. Вся увага нашого героя звернена на бабусю, яка повинна відповісти на питання: як вивів цей чоловік “того щезника”? Відповідь чітко окреслена у часовому плані: “Казали старі люди, що треба отаке зніще сім днів під лівою пахвою носити – вигрівати. А головне: ні до кого за ці сім днів і словом не обмовитись. Якщо ж заговорив, то все – пиши пропало...” [1, 21].

На час, який відбувався “тоді”, “колись”, накладається час “рятівної ідеї”, який повинен змити ганьбу Івася Бурундука (“мимо м’яча пальнув”), щоб він почав ставати Іваном Івановичем Бондаруком (“забити команді Іванюка п’ять голів”, “залізти... по тому клятому канату аж під стелю”, “перестрибнути через дурного козла” тощо). Івась розуміє усі складнощі своєї ситуації. У нього виникає сумнів: чи зможе антипко, який допомагав людям “давно”, допомогти йому “тепер”, адже “тепер інші часи настали” [1, 24].

У снування таких думок влітається оніропростір, який настільки майстерно вростає у простір реальний, що читач не одразу може збагнути, що йдеться про сон Івася. Фактично цей сон можна інтерпретувати як спонтанну систему мотивів повісті. Час ущільнюється, включаючи дещо викривлені зображення образів, які становлять естетичну сутність художнього тексту. Час цього оніропростору – наче калейдоскоп подій із життя Івася протягом семи днів. Пережиті за цей період події ніби уже позаду. Шкаралуща зніща ось-ось має тріснути і з неї вилупиться чортеня, точнісінько таке, яке Івась бачив у бабусі в підшивці журналу “Перець”, що виходив ще в часи маминого дитинства. Ось “воно” уже вмістилось на долоні, далі стрибнуло на підвіконня. У цьому обжитому просторі вирізняються дві яскраві художні деталі. Це очі “як далекі зірки” (з пригодницької літератури) і роздвоєний язик “як у зміючки” (з народних казок). Ще мить – і антипко з яблуні у бабусиному садку повідомляє голосом сестрички Люби: “Колготки не такі!”. Подряпавшись до гнізда, він ткнув Івасеві пташине яєчко, яке хрясьнуло, пролетівши повз його руку.

Настає кульмінаційний момент оніропростору, у якому мінімізуються переживання Івася: “Дивлюсь, як воно розтікається, й мало не плачу, – антипко ж мені голосом Іванюка реве з груші: “Нікудишній із тебе воротар, Бурундуку! Геть з поля!” [1, 25]. Але ці сонні переживання не найболючіші. Наш персонаж переходить тут, як пишуть про подібні стани представники онікритики, “у кризологічний статус умовно втаємниченого випробування, посвяченість у сенс якого не усвідомлює часом навіть сам герой” [3, 15]. Не поява Іванюка розбудила Івася, хоч той реготав над ним “противно”. Розбудив його сміх “задержівістки – кісочки-бантики-сюсі-пусі”, адже це вона реготала так само “противно” тоді, коли Івась не влучив м’яча.

Онiричний образ задержiвiстки є головним у тексті твору, хоча оповитий повною таємничiстю у порiвняннi, наприклад, з Беккi у “Пригодах Тома Сойєра” чи Гребенючкою у “Тореадорах з Васюкiвки”. Задержiвiстку двiчі згадано у першому роздiлi. Уточнимо, що на початку твору Iвась-оповiдач категорично попереджує читача, що про неї розповiдати не буде: “Це моя справа. Нi-нi, навiть не мрiй! Та нiчого такого, просто капосна дуже, та й усе...” [1, 10]. Трохи далi у тексті, забувши про обiцяне, вiн обмовився, що м’яча вирiшив “пальнути з льоту, ефектно”, тому що за сiткою стояла задержiвiстка.

У другому роздiлi повiстi Iвась цiлком забув про обiцяне читачевi, не тiльки значно розширивши її штрихований портрет, а розкрив головну таємницю свого життя протягом восьми днiв: “...Нi, як себе не вiдволiкай, скiльки не думай про приємне, а думки все на поле повертаються. I треба ж було якомусь лисому й бородатому чортовi принести задержiвiстку до тих клятих ворiт! Ну, що вона там забула?! Та їй до футболу, як свинi до... нашої морської свинки! Аж нi – приперлася, баньки повитрiщала, кiсочки в рiзні боки стирчать, i бантики на них жовтенькi, мов прапорцi... Як тут по м’ячу вцiлити, коли вона **вперлася в тебе очима й посмiхається!**” (видiлення наше – Л. К.) [1, 13–14]. Реальний погляд очей задержiвiстки i її посмiшка трансформуються ввi снi у регiт, коли Iвась не влучив по м’ячу. Це найболючiший момент у життi головного персонажа протягом окреслених восьми днiв: отже, його розбудив не антипо, не розбите пташине яєчко, не рев Iванюка, а саме задержiвiстка. Iвась щасливий, що це був сон. У тексті це засвiдчує короткий обiрваний зойк: “Ой!”.

Художня дiйснiсть шкiльної повiстi актуальна настiльки, наскiльки переконливим є образ головного персонажа, який – у нашому випадку – психологiзовано увиразнений у двох хронотопах. Побутування у повiстi хронотопiв дому i школи (навiть вужче – класу) висвiтлює неповторне за своїм характером життєвiтлення Iвася Бондарука. Сюжет про восьмиденне життя п’ятикласника не поступається багатством змiсту великiй шкiльнiй повiстi чи роману. Саме прiзвисько Бурундук набуває в художньому контекстi твору особливої семантики. Бурундук, як вiдомо, дуже весела i життєрадiсна кiмнатна тваринка, гризун iз роду бiлкових. Допитливий Iвась своєю любов’ю наче творить великий простiр, у якому єднаються цi два хронотопи – дiм i школа – i вiдзначається тим, що “гризе науку”. Дiм, родина як найвища дитяча цiннiсть превалює у свiдомостi хлопчика. Школа творить реальнiсть, яка робить його внутрiшнє життя динамiчнiшим, експресивнiшим, напруженим. Важливо, що топоси дому i школи позбавленi у творi просторової дистанцiї i єднаються у єдиний хронотоп. Цiннiсть цього хронотопу виростає не iз просторової i часової зумовленостi, а iз шляху головного персонажа: вiд себе – до себе. У просторi восьмиденного дитячого буття консолiднуються два часовi пласти, якi дуже подiбнi за багатьма характеристиками, але хронотоп дому рiзко вирiзняється мiнiсюжетом, тобто розповiддю бабусi, яка вражає Iвася своєю незвичайнiстю – такого Iвась не почув нi на уроках лiтератури, англiйської мови чи охорони здоров’я.

Виношування зніще виявилось досить-таки складною справою, адже потрібне, як уже вказувалось, насамперед абсолютне мовчання; зніще не можна заховати у коробочку від кіндер-сюрпризу, ні обкласти ваткою, бо його треба вигрівати тільки теплом власного тіла. Зрозуміло, що Івась знову стикається із повним нерозумінням, найперше з боку батьків. Батько – “справжній ас у комп’ютері” – не мав часу і навіть наміру вникати у цю “штукенцію”, “дурнуваті забави”, хоча і сам у дитинстві був неабияким “йолопом” і також “дуркував”. З мамою, як завжди, було ще “складніше”, бо для неї будь-які хлоп’ячі “фокуси” – “темний ліс” [1, 4]. Великою перешкодою у процесі акту мовчання стояла насамперед невгамовна сестричка Люба, яка настійливо вимагала розмов (Івасеві прийшлося сказати їй кілька “теплх” слів). Розлютований однокласник Іванюк “заїхав” йому в плече, погрожуючи ще й вибити зуба за те, що не підказав на уроці.

Сама побудова висловлювань у повісті, загалом її архітектоніка постає цілісною діалогічною структурою. Вісім розділів становлять послідовне зчеплення подій і точок зору Івася Бондарука та його батьків, бабусі, вчителів, сестрички, друзів. Тонкою авторською посмішкою пронизаний, наприклад, діалог між Івасем і батьком в епізоді четвертого розділу, коли батько – справжній комп’ютерний ас – почав ремонтувати дах сараю, взявши сина за підручного. Для Івася є очевидним факт, що ремонтник з батька, м’яко кажучи, “посередній”: він “хекав, бурчав і, певно, вживав би зовсім деяких не комп’ютерних термінів” [1, 32], якби сина не було поруч. Івась звертає увагу на неуважність батька і хаотичність його мовлення:

- Тату... Чуєш, та, мені треба кілька днів помовчати. Як ти гадаєш, вийде?
- Кілька днів... Кілька днів... Чорт! Ну як ця штукенція має лежати!? От зараза!.. Що?
- Помовчати, кажу, мені треба кілька днів. Як тобі здається, вийде це в мене чи ні?
- Якщо дуже захочеш, то вийде... Чекай! Як помовчати?” [1, 32].

Оцінивши забави сина як “дуркуваті” і не бажаючи у них вникати, батько поринає у своє “колись” (ще один хронотоп у повісті):

– ... Хоча... Пам’ятаю, коли я був такий як ти, ми з Мишком і з Миросем посперечалися, хто більше води з джерела вип’є. ... Мирось аж десь на чотирнадцятій склянці “загнувся”, а я для певності – ото йолоп! – цілих шістнадцять склянок вицмулив...” [1, 32–33]. І забувши про синове запитання стосовно семиденної мовчанки, батько поринув у приємні спогади про те, як йому тоді вухами вода пішла.

Діалог багатьох персонажів, що відбувається протягом восьми днів, прямує до внутрішнього діалогу “Івась Бурундук – Івась Бондарук”. Івась вирішує долати усі непорозуміння з оточенням. Незворотність такої настанови визначила ще раніше порада батька: іти до мети, незважаючи ні на що. Наш герой вирішує, що тиждень “діставань”, коли вдома і в школі мовчатиме, вигрівуючи під пахвою чортика, можна витерпіти. Він готовий до подвигу.

“Доколупуватимуться” – хай “доколупуються”!
“Діставатимуть” – хай “дістають”!
Будуть знуцатися – хай знуцаються!” [1, 27].

У суботу ввечері, після розмови з батьком і мамою, настав “час ікс” – Івась примостив зніще під пахвою, тобто зважився на семиденне мовчання, на що “не зважувався ніхто протягом сотні років” [1, 36]. Мовчання повинно було тривати до вечора наступної суботи. Для підтримки духу він взявся за читання “Айвенго” Вальтера Скотта – про відважних рицарів. Перші три дні мовчання завдали нашому героєві таких страждань, що він навіть забув про бажання, яке мав виконати чортик, вилупившись через декілька днів. Час дії протягом цих трьох днів то розтягується, то пришвидшується, залежно від міри перешкод, які доводиться долати персонажеві. Загалом розвиток подій у часі йде з наближенням до реального побутового часу. Важливо, що зважившись на таке непосильне рішення після розповіді бабусі, Івась не передбачив, що існує навколо нього так багато людей, з якими прийдеться хоча би привітатись. Тільки вранці по дорозі з дому до школи він зустрів тітку Люду з четвертого поверху, дядька Василя із третього, Оксану із квартири навпроти, Мишка, Руслану, три Марини, Лесю, Петра Захаровича, Юлію Гнатівну, тітку Юлію і ще дві Юлі, дядька Гурама і зо три десятки учнів із його школи. Івась був вражений, що не врахував цієї “дрібниці”: “Таке враження, що всі ці люди зібралися на якихось трьох сотнях метрів мого шляху лише задля одного – щоб я з ними привітався. ... Але ж саме цього я зробити не міг! Що завгодно – тільки не це!!! І я мусив ухилитися, перечекувати, уникати цих зустрічей, робити вигляд, що мене раптом щось дуже зацікавило з протилежного боку дороги чи за рогом найближчого будинку...” [1, 44].

На четвертий день вигрівання зніще Івась відчув, що “витягнути” до суботи не вистачить сил. Давалися взнаки неспокійні ночі, коли боявся міцно заснути, щоб не розчавити яйце. Він знаходить вихід – з’їсти у несезонний період кільканадцять пачок морозива і захворіти такою ангіною, якій би позаздрив кожен із однокласників. Справжнього мучеництва Івась зазнав у четвер у школі. У класі на нього “витріщалися, мов на прокаженого”; у роздягальні спортзалу хлопці вимагали показати, що у нього під лівою пахвою. Під час боротьби з ними (купою навалилися на нього) хруснув останній молочний зуб, що його і порятувало – хлопці відступили, не виявивши яйця. Тяглість часу особливо вимучила Івася після уроку фізкультури, коли його застала сплячого за партою Коза (класна керівницка), а однокласники уже повернулись із спортзалу: “...Стояли і дивились. А вона говорила до мене, говорила – спершу лагідно, тоді сердито, відтак кричала... Я мовчав. ... Не знаю, як довго це тривало – п’ять хвилин, десять, двадцять, годину...” [1, 56].

Саме у той четвер настає “найстрашніший” у житті вечір. З’ясувалося, чому у класі на нього так витріщалися: Люба, як і завжди, “здала” його братикові однокласниці Оленки Зайко, інформація від якої струмувала до однокласників, вчителів і, зрозуміло, батьків. Останні тепер радикально змінили своє сприйняття історії із зніщем. Якщо вони, від’їжджаючи від бабусі, “реготалися”, дізнавшись від Люби про затію Івася, то тепер мама сердилася, відтак кричала, а коли повернувся з роботи батько – все повторилося. Всі шукали заховане зніще. Цей епізод його життя став найгіршим. Івась мовчав, чекав, коли цьому всьому

настане інший “час ікс” – кінець. На перший план зображення у творі виходить нетиповий простір – простір дитячої душі. У ньому не було ні сорому, ні страху, ні кривди. Було щось небезпечніше, ніж просто порожнеча, – у душі “було ніяк”. Омиваючись слізьми, Івась намагається знайти відповідь, у чому чи у кому справа. Прозріння приходить несподівано: “У чортові! ... Якщо на цьому світі з ним так, коли він іще навіть не вилупився, – то що буде далі?! І яким тоді буде той світ, про котрий я досі ніколи й не думав?... Адже всі ці дні я не молився... Я не думав про свого янгола-охоронця, не говорив із ним подумки, не питався у нього поради...” [1, 60]. У таких прикінцевих роздумах персонажа зупиняється як міфологічний, так і реально-побутовий час. Повернення Івася до свого ангела – це вже вихід дії у час сакральний, на хвилях якого герой розцінює усі попередні дні із зніщем під пахвою як втрачений час.

У тексті повісті “Вісім днів з життя Бурундука” ніби задано тематико-проблематичний комплекс твору дитячої літератури, зокрема дитячого читання: не зловживати добре відомими дітям текстами, не повторювати одних і тих самих казок, а подавати свіжі сюжети, артикулювати розповіді про дитинство людей із родинного оточення. Такі теми навіть конкретизуються: “Про те, що було, коли бабуся чи тато, чи мама були маленькими...” [1, 18]. Це, наприклад, розповіді про “старі часи, коли бабусина бабуся дівкою була” [1, 26]. Мимовільно виходить на поверхню і виховна функція дитячої літератури, від якої так відмовляється Іван Андрусак, і яка у сучасному літературознавстві піддається сумніву, але у творах справжніх майстрів надійно прикривається естетичною барвою. Так, Я-оповідач намагається одразу відокремити такі концепти, як “сміятися” (це справжній атрибут дитячої літератури: “смійся собі на здоров’я, скільки завгодно”) і “насміхатися” (“...не насміхайся! Ну, бо кому приємно, коли з нього насміхаються?”). Не позбавлене виховної тенденції (знову додамо: ненависна для автора!) іронічне обігрування організації шкільного життя, зокрема складання розкладу. Так, Івась Бондарук тяжко переживає уроки фізкультури, адже цей “клятий канат” треба долати на останньому уроці у п’ятницю і, що найстрашніше, після алгебри. Переживання талановитого “заучки” увиразнені набором відповідної лексики стосовно каната – “козел”, “цап”, “лопух” тощо. Так само критично поінтерпретовані два спарені уроки англійської мови (один раз в тиждень), які веде студент останнього курсу. Для п’ятикласників уже не таємниця, що він через мізерну зарплату піде на фірму працювати, а до них невдовзі пришлють іншого студента. У результаті в деяких учнів в кінці чверті буде балів нуль цілих нуль десятих. Цікавий до всього Івась куняв на “яких-небудь дурнувятих “Основах здоров’я” [1, 50]. Стосовно ж самих естетичних вартостей, то вони подаються крізь призму дитячого сприйняття засобами свіжих, незатертих зіставлень: “...футбол – хіба можна його не любити?! Це ж як у літературі: лише там кайфуєш від того, як красиво сказано, а тут – як красиво полетів м’яч” [1, 16].

У творі артикулюється важлива у літературі парадигма – парадигма духовного. Далеко не в кожного дитячого письменника знайдемо такий органічний, як у творі І. Андрусяка, підхід до художнього потрактування найчистішого і найважливішого

в дитині. Ні батьки, ні вчителі навіть не здогадувалися, що Івася так глибоко зацікавлює питання, “що буде на тому світі, яким буде той світ”. Він самостійно з’ясовує для себе страшну істину: “Я всі ці дні жив із чортом під пахвою...” [1, 60]. І висновок уже цілком не дитячий: “Янголе-охоронцю, не сердься на мене! Я багато хотів – лиш не знав, якою ціною” [1, 60].

Після вистражданого часу Івась прокидається вранці у новому хронотопі, в якому зникає силует вчорашнього Бурундука. Новий життєвий часопростір персонажа, оновлений янголом-охоронцем, наскрізь пронизаний оптимістичним пафосом. Його започатковує записка батьків із завершальною фразою: “Ми тебе любимо”. У школі Івась Бондарук першою зустрів “задержівістку”, яка з повагою назвала його Іваном. Іванюк, запропонувавши йому грати в команді, уже називає Івася не Бурундуком, а Бондаруком. Він утверджується в надії, що стане таким, як батько, – стане Іваном Івановичем.

Література

1. Андрусак І. Вісім днів із життя Бурундука / І. Андрусак. – К. : Грані-Т, 2012. – 72 с., іл. (Книготерапія).
2. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики : исследования разных лет / М. М. Бахтин. – М. : Художественная литература, 1975. – С. 242–243.
3. Бовсунівська Т. Достовірність онірокритуки та її постмодерні стратегії / Т. Бовсунівська // Сучасні літературознавчі студії. Онірична парадигма світової літератури : [зб. наук. пр.]. – К. : ВЦ КНЛУ, 2004. – Вип. 1. – С. 14–22.
4. Копистянська Н. Час і простір у мистецтві слова : [монографія] / Н. Копистянська. – Львів : ПАІС, 2012. – 344 с.
5. Лосев А. Ф. Античная философия истории / А. Ф. Лосев. – М. : Наука, 1977. – 207 с. – (Из истории мировой культуры).
6. Тураева З. Я. Категория времени: время грамматическое и время художественное / З. Я. Тураева. – М. : Высшая школа, 1979. – 219 с.

Анотація

У статті проаналізовано структуру повісті І. Андрусяка “Вісім днів із життя Бурундука” крізь призму хронотопної теорії. Виокремлено домінантні часопросторові зв’язки у тексті повісті. Увиразнено багатогранність хронотопу у процесі аналізу твору дитячої літератури. Артикульовано найважливіший аспект виховної парадигми – аспект духовного.

Ключові слова: Іван Андрусак, повість, автобіографізм, хронотоп, міфологічний і сакральний час.

Аннотация

В статье проанализировано структуру повести И. Андрусяка “Восемь дней из жизни Бурундука” сквозь призму теории хронотопа. Выделено доминантные пространственно-временные связи в тексте повести. Подчеркнуто многогранность хронотопа в процессе анализа произведения детской литературы. Артикулировано наиболее важный аспект воспитательной парадигмы – аспект духовного.

Ключевые слова: Иван Андрусак, повесть, автобиографизм, хронотоп, мифологическое и сакральное время.

Summary

The article deals with the analysis of the artistic structure of the story “Eight days from the life of Burunduk” by Ivan Andrusiak through the time and space theory. The dominant time and space connection in the text of the story have been distinguished. The versatility of time and space

while analyzing children's literature texts has been emphasized. The most important aspect of educational paradigm has been articulated – the aspect of the spiritual.

Keywords: Ivan Andrusiak, story, autobiographical, time and space, mythological and sacral times.

УДК 821.133.1-3.09:115

Лавринович Л. Б.,
кандидат філологічних наук,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки
(Луцьк)

ТЕМПОРАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАХІДНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ КОНЦЕПЦІЇ Ф. ЖУЛЬЄНА

Темпоральні аспекти поетики художнього твору – один із найактуальніших напрямів літературознавчих досліджень, який, з одного боку, відображає універсалії різних типів культурної свідомості в синхронічному та діахронічному зрізах, а з іншого – демонструє найглибинніші ознаки індивідуальної авторської манери письменника. Не випадково в новітній філологічній науці ця тема – одна з найчастіше артикульованих. В українському літературознавстві питання, дотичні до феномену художнього часу та поетики темпоральності, піднімали у своїх дослідженнях Н. Копистянська (монографія “Час і простір у мистецтві слова”, 2012), Р. Козлов (“Хронотопіка Франкових драм: теорія, практика, інтерпретація”, 2012), Л. Приходько (дисертаційне дослідження “Художній час і художній простір у поезії”, 2004), О. Шупта-В'язовська (ряд статей про хронотопічність художнього мислення класиків української літератури), В. Коркішко, Ю. Кузнецов, Л. Козубенко, Л. Колесникова, Л. Назаревич, Л. Король та ін.

Основоположні моменти, з яких випливає аналіз поетики часу художнього твору, базуються на системі світогляду, сформованій передусім західним типом мислення. Порівняльно-типологічний аналіз західного та східного типу мислення в рецепції феномену часу (так само й поетики художнього часу) може розширити контекст розуміння його природи.

Наша мета – крізь призму концепції сучасного французького синолога, дослідника в галузі порівняльних досліджень китайської та європейської мислительних традицій Франсуа Жульєна охарактеризувати західний літературний дискурс в аспекті проблеми часу.

Процес формування та відображення узагальнених уявлень про час, які характерні для окремого твору, авторського світогляду, літературної епохи, культурного регіону чи типів цивілізацій, можна назвати літературно-художньою категоризацією часу. Це явище залежить від багатьох факторів, проте найбільш універсальними чинниками формування системи уявлень про час (яка на різних рівнях відбивається в художній практиці) є цивілізаційна традиція на макрокультурному рівні та структура свідомості конкретного автора (особливості його відчуття, сприйняття та уявлення). Перший із названих факторів тісно